

лення мережі таких закладів відбувалося на фоні загострення суспільно-політичної ситуації в країні та несхвалення органами політичного контролю їхньої діяльності. Ініціативи зацікавлених професорів з ряду університетських міст, у тому числі Одеси, про започаткування ВЖК вдалося реалізувати лише на початку ХХ ст. Функціонували навчальні заклади за рахунок оплати слухачок та дієвої благодійної допомоги небайдужих.

1. Драч О.О. *Розвиток жіночої освіти в Україні у другій половині ХІХ ст.* // Збірник наукових праць. Харківський державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди. Сер. Історичні науки. – 1999. – Вип. 2.
2. Аніщенко О.В. *Фахова освіта жінок у Київській губернії: погляд з елементами ретроспективи та перспективи* // Наукові записки Ніжинського державного педагогічного університету ім. М. Гоголя. Сер. Психолого-педагогічні науки. – Ніжин. – 2001. – № 1.
3. Вірченко В., Коцур А. *Жіночі навчальні заклади у м. Києві (1861–1920 рр.)*. – К.; Чернівці, 2007.
4. Сидорова Т.Н. *Развитие высшего женского образования в Приднепровье (начало ХХ в.)* // Вестник Днепропетровского ун-та. Сер. История и философия науки и техники. – Д., 1994. – Вып. 1.
5. Павлова В.В. *Вища жіноча освіта на Слобожанщині в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.* // Збірник наукових праць. Харківський державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди. Сер. Історичні науки. – 1999. – Вип. 2.
6. Сукало А.М. *З історії створення та діяльності Вищих жіночих курсів у м. Києві* // Вісник Київського ун-ту ім. Т. Шевченка. Сер. Історія. – 2000. – Вип. 43.
7. Веселова Т., Мельник О. *Из истории высшего женского образования в Одессе (последняя треть ХІХ – нач. ХХ вв.)* // Записки исторического факультета. – О., 1995. – Вып. 1.
8. Мельник О.В. *Деякі аспекти розвитку вищої жіночої освіти в Одесі (1787–1920 рр.)* // Вісник соціально-економічних досліджень. – О., 1997. – Вип. 1.
9. Добролюбский А. *К истории высшего женского образования в Одессе в ХІХ – начале ХХ вв.* // Південний захід. Одесика: Історико-краєзнавчий науковий альманах. – О., 2009. – Вип. 7.
10. Мельник О.В. *Становлення та розвиток вищої жіночої освіти в Одесі (1879–1921 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук.* – О., 2009.
11. *Російський державний історичний архів (далі – РДІА), Ф. 759, оп. 22, спр. 2038.*
12. *Держархів м. Києва, ф. 244, оп. 17, спр. 8.*
13. *РДІА, ф. 1282, оп. 2, спр. 1869.*
14. *РДІА, ф. 733, оп. 191, спр. 318.*
15. *Иванов А.Е. Высшая школа России в конце ХІХ – начале ХХ века.* – М., 1991.
16. *РДІА, ф. 733, оп. 191, спр. 1547.*
17. *РДІА, ф. 733, оп. 191, спр. 1927.*
18. *Отчет о деятельности Общества вспомоществования нуждающимся слушательницам Одесских высших женских курсов за 1911–12 академический год.* – О., 1913. – С. 3; *Отчет о состоянии и деятельности Одесских высших женских курсов за 1911 год.* – О., 1912. – С. 42; *Отчет о состоянии и деятельности Одесских высших женских курсов за 1912 год.* – О., 1913. – С. 52.
19. *РДІА, ф. 733, оп. 155, спр. 134.*

Drach O.A. The development of women's higher education in Odessa in the 2nd half of the 19th century – beginning of the 20th century: general imperial trends and regional differences. The article is devoted to the formation of women's higher education in Odessa during the 2nd half of the 19th century – beginning of the 20th century. The main attention is focused on the identification of the regional differences of this process in Odessa in the context of systematic study of general trends of female high school functioning in the Russian Empire.

Key words: women's higher education, female higher education courses, the Ministry of public education, school district trustee

О. В. Кравченко

ТОВАРИСТВА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ЗАХИСТУ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ (кінець ХІХ – початок ХХ ст.)

У статті аналізується діяльність товариств фізичного виховання та захисту дітей в Україні. Висвітлюються імена засновників і активних подвижників товариств. Педагоги, лікарі, громадські діячі були найактивнішими учасниками добровільних ініціатив цих організацій. Товариства відігравали важливу роль у формуванні системи дошкільного та шкільного виховання й опіки над дітьми.
Ключові слова: товариства, фізичне виховання, Україна, діти, добровільність

У 1890-х рр., під впливом європейських традицій, в Російській імперії почали відкриватися добровільні товариства опіки над дітьми, метою яких було сприяння фізичному та моральному вихованню, турбота й захист дітей від жорсткого поводження з боку батьків і дорослих. Товариства прагнули влаштувати дитячі садки, купальні, гірки, дитячі школи плавання, колонії за містом для літнього перебування слабких дітей. Товариства фізичного виховання й захисту дітей функціонували в багатьох українських містах – Києві, Харкові, Одесі, Херсоні, Полтаві, Олександрівську Катеринославської губ.

У сучасній історико-педагогічній літературі висвітлювалась роль громадських організацій і товариств у попередженні бродяжництва та безпритульності дітей [1]. Дисертація Т. Головань присвячена дослідженню розвитку дошкільного виховання дітей у Криму [2]. Н. Туренко проаналізувала внесок громадських організацій і товариств у розвиток дошкільного виховання на Слобожанщині [3]. Т. Янченко досліджувала особливості організації соціально-педагогічної підтримки дітей в Україні за 1864–1918 рр. [4]. Статті О. Мескіної та В. Маштакової присвячені регіональним аспектам опіки над дітьми та соціального виховання [5; 6]. Проте, добровільна діяльність товариств фізичного виховання та захисту дітей практично не висвітлювалась. Отже, метою статті є аналіз діяльності цих організацій в українських губерніях.

Найпершим в Україні виникло 1892 р. Одеське товариство сприяння фізичному вихованню дітей, при якому існували 1) відділ захисту дітей від жорстокого з ними поводження та шкідливої експлуатації; 2) літня колонія на 415 осіб для найбідніших міських дітей віком від 3 до 15 років; 3) притулок для дітей обох статей [7, 1–2]. Почесним головою товариства став Григорій Григорович Маразлі (1831–1907). Почесними членами були дружина Одеського градоначальника Наталія Михайлівна Зелена, Олена Павлівна Демидова, княжна Сан-Донато (очевидно, Олена Петрівна Трубецька-Демидова – О. К.), Валеріан Миколайович Лігін (1846–1900) – заступник міського голови, а згодом – опікун Варшавського учбового округу, професор Петро Францевич Лесгафт (1837–1909) – творець системи фізичного виховання [8, 3].

З 1895 р. Одеське товариство сприяння фізичному вихованню дітей відкрило лікувальну дитячу колонію на два відділення: для дівчаток на дачі на Великому Фонтані, в 15 хвилинах від моря, завдяки зібраним пожертвуванням, організованій виставі та членським внескам. Для хлопчиків було безкоштовно надано приміщення народного училища, в 10 хвилинах від берега. За два сезони у 1896 р. колонію відвідали 125 дітей: 65 дівчаток і 60 хлопчиків – вихованців міських і народних училищ [8, 9]. У 1899 р. колонія прийняла 86 хлопчиків та 114 дівчаток [9, 947]. Для отримання зап-

рошення до колонії, батькам дитини необхідно було надати свідоцтво про бідність, свідоцтво лікаря про хворобу дитини та написати заяву. За прийому до колонії здійснювався медичний огляд дитини – перевага віддавалась вихованцям міських і народних шкіл, ослабленим і малокровним [10, 8–9]. Лише за перші 8 років діяльності (1895–1902) колонію відвідали 1380 дітей, на що було витрачено близько 24 тис. руб., а перебування однієї дитини обходилося в 24 руб. за літо [11, 237].

Одеське товариство сприяння фізичному вихованню дітей організувало безплатні екскурсії дітей на Ланжерон, проводило уроки плавання та греблі для школярів [8, 5–6]. Правління товариства на 1900 р. знаходилося у приватному будинку на вулиці Херсонській (зараз – Пастера), 32, кв. 3 [12, 223].

У 1896 р. був затверджений статут Херсонського товариства сприяння фізичному вихованню дітей. Метою організації був фізичний розвиток дітей шкільного віку та розповсюдження правильного погляду батьків і вихователів на їхній фізичний розвиток [13, 2]. У червні 1897 р. Херсонська міська дума відвела місце для дитячих ігор і гімнастичних вправ та асигнувала грошову допомогу в 3 тис. руб. Діяльність товариства була зосереджена головним чином на облаштуванні дитячого майданчика, доступ до якого був відкритий для дітей різного віку [14, 78]. Зараз на місці майданчика розташований стадіон спортивного товариства «Спартак» обласної фізкультурно-спортивного товариства «Україна» (вулиця Перекопська, 7) [14, 78].

7 травня 1897 р. було відкрито Полтавське товариство фізичного виховання дітей, яке очолив доктор медицини Борис Григорович Медем, а його заступником став відомий письменник і громадський діяч Володимир Галактіонович Короленко [15, 85–86]. Статут організації був затверджений ще 25 березня 1897 р. Знаходилося товариство на Сінній площі у міському будинку, нараховувало 145 членів. Влаштувало їдальні для дітей бідних батьків, літні дитячі колонії, санаторії, ігри для фізичних вправ [7, 4]. Товариство утримувало Кобищанський денний притулок «Ясла» на 35 дітей, який знаходився на вул. Трегубівській, 33 у найманому приміщенні. Відкрили «Ясла» у 1898 р. До цього притулку на час праці батьків безплатно або за 5 коп. приймалися діти віком до 10 років. Їм надавався одяг, медична допомога, навчання. Щоденно заклад відвідувало до 36 дітей [7, 4]. Завідувала притулком Анна Феліксівна Пашкевич [15, 86].

Статут «Харківського товариства сприяння фізичному вихованню дітей та піклування ними» був затверджений 6 червня 1900 р. [16, 3]. Незабаром при товаристві був заснований комітет відділу захисту дітей. На загальних членських зборах 27 травня 1901 р. був затверджений список 19 дільничних опікунів, серед яких були досить відомі у Харкові особи: громадська діячка і благодійниця Олександра Єгорівна Гордієнко (1864?–1910), лікар Володимир Володимирович Фавр (1874–1920), римсько-католицький ксьондз Войцех Адальберт Іосиф Вагнер (1872–1905), художник Микола Михайлович Сторожевський (1864–1930), дякон Дмитрійівської церкви Олексій Григорович Брайловський та ін. [17, 18].

Очоловав правління Харківського товариства сприяння фізичному вихованню відомий лікар, випускник медичного факультету Харківського університету Петро Іванович Кравцов (1856–1928) [18, 94; 19, 28зв.]. Зараз його ім'ям називається Мордвіновський провулок [20]. Товариство знаходилось за адресою Театральний провулок, 6 [21, 1]. До складу Харківського товариства входили наступні відділи: 1) відділ захис-

ту дітей, який очолював Б. Пушкар'юв; 2) притулок захисту дітей, опікункою якого була М. Батюшкова; 3) відділ безплатних дитячих їдалень на чолі з А. Фрезе; 4) відділ фізичного виховання дітей, на чолі з А. Малишенко; 5) комітет дитячих народних садків [22, 698].

Діяльність відділу захисту дітей виявлялась у прийнятті або тимчасовому розміщенні до притулку найбільш знедолених малолітніх, становище яких попередньо розслідувалось дільничними опікунами товариства; у клопотанні за дітей перед іншими доброчинними товариствами; у матеріальній підтримці та моральному впливі на дітей [22, 698].

У 1902 р. товариство відкрило притулок для дітей на Москалівці, в найманому приміщенні за адресою: Василевський провулок, 3 [7, 7], а також літню колонію для бідних і слабких здоров'ям дітей на казенній ділянці в Чугусово-Бабчанській лісній дачі, відведеній Міністерством державного майна у безстрокове і безоплатне користування товариству [21, 2]. Притулок захисту дітей у 1911 р. прийняв 17 осіб (14 дівчаток та 3 хлопчиків). Добові витрати на їжу становили на кожну дитину 12,5 коп. Хліб жертвував почесний член товариства Є. Муравйов. Правління товариства прагнуло збудувати власне приміщення, для цієї мети було зібрано 5658 руб. 53 коп. [22, 698]. 28 листопада 1909 р. на річних зборах членів товариства було прийнято рішення про зміну назви на: «Товариство фізичного виховання та захисту дітей» [19, 26зв.].

Харківське товариство відкрило та утримувало дві безплатні дитячі їдальні: у Цигаревському провулку, 27 з дитячим садком та на Панасівці. 1912 р. притулок захисту дітей товариства був переведений до нового приміщення на Основ'янській вулиці, 53. У вересні 1912 р. у закладі проживали 25 дітей обох статей. Правління товариства доручило комісії народних дитячих садків провести переговори з робочим будинком про влаштування у ньому дитячого народного садка з фребелівськими заняттями, іграми та різними ремеслами [23, 6; 24, 23].

Дитячі їдальні видали 27 тис. 845 обідів, які обходились в 5,5–6 коп. кожний. Відділ фізичного виховання влаштував ігри в Польському домі, Народному домі, товаристві грамотності, робочому домі, провозили екскурсії. Усього за рік відбулося 10 тис. 997 дитячих відвідувань. Комісія народних садків організувала літні дитячі майданчики: при 25-му міському училищі на Лисій горі (за субсидією міста в 300 руб.), на паровозобудівному заводі (коштом дирекції заводу – 100 руб.) [22, 698]. Товариство існувало за рахунок членських внесків, стипендії Харківської міської управи ім. О. Батюшкова (400 руб.), субсидії Харківського міського комітету тверезості, пожертвувань і коштів з розважальних заходів та іменних капіталів (Г. Левинсона – 374 руб., С. Медведєвої – 100, Раздольських – 330) [22, 699].

Під час Першої світової війни Харківське товариство фізичного виховання та захисту дітей не припиняло діяльності, принаймні до 1918 р. [25, 1]. У 1915 р. притулок товариства приймав дітей-біженців. На їх утримання 250 руб. видавав Тетянинський комітет. На дитячому майданчику влаштовувались святкові заходи. 6 вересня 1916 р. Міністерство народної освіти надало субсидію 2 тис. руб. на відкриття дитячого народного садка [26, 14–23]. Харківська міська управа видавала субсидію на народні майданчики – Батуринський – 900 руб., Петинський – 600, Лисогірський – 1200 [27, 1]. Отже, за час свого існування діяльність Харківського товариства фізичного виховання та захисту дітей виявилась досить ефективною, навіть у нелегкий воєнний період.

1902 р. було відкрито Київське товариство сприяння вихованню та захисту дітей [1, 130], яке влаштувало перший у місті зразковий дитячий садок. Засновниками товариства були Василь Федорович Александровський, Ольга Петрівна Андре, Олексій Васильович Аносов, Варвара Миколаївна Ханенко, Іван Віссаріонович Троїцький, Микола Федорович Миклашевський та ін. [28, 19–20].

10 серпня 1902 р. було найнято приміщення для народного садка, який відкрився вже 1 вересня [29, 3]. Спочатку заклад був розрахований на 25 дітей, більшість з яких були діти бідняків. У лютому 1905 р. дитячий садок відвідали В. Ханенко (дочка М. Терещенка), Н. Терещенко, О. Терещенко та ще 7 осіб з цієї родини. Вони передали товариству 525 руб., обіцяючи двічі на рік видавати закладу таку ж субсидію. Ця допомога дала можливість у лютому 1905 р. збільшити кількість вихованців садка до 60 осіб і запросити другу вчительку [29, 8]. Крім того, Київська міська управа видавала товариству допомогу 500 руб. на утримання садка [30, 1]. На 1 січня 1906 р. садок відвідувало 78 дітей (48 хлопчиків та 30 дівчаток), серед них було 4 сироти та 36 напівсиріт [29, 8, 11].

15 травня 1905 р., з ініціативи та коштом Олександра Миколайовича Терещенка, при дитячому садку, з дозволу Опікуна учбового округу, була заснована приватна школа нянь за програмою Санкт-Петербурзької школи Фребелівського товариства [29, 54]. До школи приймалися дівчатка 13–14 років, які закінчили курс однокласного чи двокласного міського училища. Курс навчання був розрахований на 2–3 роки. Готувались няні для дитячих садків, притулків, приватних будинків для виховання дітей дошкільного віку в якості бонн [31, 5–12].

У червні 1905 р. при дитячому садку Київського товариства сприяння вихованню та захисту дітей, завдячуючи пожертвуванню Григорія Пантелеймоновича Гладинюка, був відкритий притулок на 12 дітей сиріт і напівсиріт обох статей. Усі три заклади товариства з 1 липня 1905 р. заходились у найманому приміщенні на 3-му та 4-му поверхах по вулиці Поліцейській, 6 [29, 3, 7, 55] (зараз – вул. І. Федорова). У 1907 р., на базі Київського товариства сприяння вихованню та захисту дітей, виникло Київське товариство народних дитячих садків, яке очолювала відомий громадський діяч, педагог Наталя Дмитрівна Лубенець (1877–1943) [1, 131].

У м. Олександрівськ Катеринославської губ. товариство фізичного виховання дітей існувало з 1904 р. Через загальноросійські політичні події у 1906 р. товариство і дитячий майданчик практично не функціонували [32, 3]. Перше засідання членів товариства у 1907 р. відбулось лише 26 березня, під головування Олександрівського міського голови Фелікса Францевича Мовчановського (1852–1921). Було відновлено діяльність дитячого майданчика, запрошено вчительку ігор з курсів П. Лесгафта В. Стародубовську [32, 4]. Довічними членами товариства було подружжя потомствених дворян, графі Віра Петрівна Канкріна (1864–1920) та Іван Вікторович Канкрін (1860 – після 1917) [32, 35].

Отже, практична реалізація основних цілей товариств сприяння фізичному вихованню дітей виходила далеко за рамки лише фізичного виховання: товариства влаштовували літні оздоровчі колонії, проводили екскурсії для дітей, відкривали курси плавання та греблі, дитячі майданчики, дитячі садки, притулки. Найефективнішою була діяльність Одеського та Харківського товариств фізичного виховання та захисту дітей, що, ймовірно, залежало від активності організаторів різноманітних заходів товариств і достатнього фінансування. Заклади товариств мали всестановий

характер. Активну роль у створенні та функціонуванні організацій відігравали педагоги, лікарі, громадські діячі. Фінансово допомагали органи міського самоврядування, призначаючи субсидії. У наступних дослідженнях варто звернути увагу на соціальний та національний склад вихованців товариств.

1. Денисюк О.М. Роль просвітницьких товариств та громадських організацій кінця XIX – початку XX ст. у попередженні бродяжництва та бездоглядності дітей // *Український соціум*. – 2003. – № 1.
2. Головань Т. М. Становлення і розвиток суспільного дошкільного виховання у Криму (друга половина XIX – початок XX ст.): Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Одеса, 2008.
3. Туренко Н.М. Внесок громадських організацій, приватних осіб та асоціацій у розвиток дошкільного виховання на Слобожанщині (друга половина XIX – початок XX ст.): Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Х., 2010.
4. Янченко Т.В. Проблеми соціально-педагогічної підтримки дітей, які потребували захисту, в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.): Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – К., 2006.
5. Мескина О.А. Воронежское общество попечения о детях и детских играх // *Клио*. – 2008. – № 3.
6. Маїтакова В.О. Історія соціального виховання на Слобожанщині (XIX – початок XX ст.) // *Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка*. – 2011. – № 20. – Ч. 5.
7. *Благотворительность в России. Составлено по Высочайшему повелению Собственной Его Императорского Величества Канцелярию по учреждениям Императрицы Марии: в 2 т. – СПб., 1907. – Т. 2. – Ч. 2.*
8. *Отчёт о деятельности Одесского общества содействия физическому воспитанию детей за 1896 год. – Одесса, 1897.*
9. *Благотворительные учреждения Российской империи. Составлено по Высочайшему повелению Собственною Его Императорского Величества Канцелярию по учреждениям императрицы Марии: в 3 т. – СПб., 1900. – Т. 2.*
10. *Отчёт о детской летней колонии Одесского общества содействия физическому воспитанию детей на Большом Фонтане с 4 июня по 1 сентября 1895 г. – Одесса, 1895.*
11. *Грузенберг М. О. Детские лечебные и дачные колонии в России // Общественное и частное призрение в России. – СПб., 1907.*
12. *Адрес-календарь Одесского градоначальства на 1901 год. – Одесса, 1900.*
13. *Устав Херсонского общества содействия физическому воспитанию детей. – Херсон, 1897.*
14. *Скороход А. Херсон: вчера и сегодня. – Херсон, 2008.*
15. *Общественные, благотворительные и частные учреждения // Адрес-календарь и справочная книжка Полтавской губернии на 1904 год. – Полтава, 1904.*
16. *Устав Харьковского общества содействия физическому воспитанию детей и попечения о них. – Х., 1900.*
17. *Держархів Харківської обл. (далі – ДАХО). – Ф. 3 – Оп. 283. – Спр. 32.*
18. *Фрадкіна Н.В. Просвітницька діяльність Харківського медичного товариства // Гуманітарний часопис. – 2012. – № 2.*
19. *ДАХО. – Ф. 29. – Оп. 1 – Спр. 144.*
20. *Берлін В. Врач, музыкант, просветитель // Красное знамя. – 1990. – 10 янв. [Эл. ресурс]. – Режим доступа: korolenko.kharkov.com/kray/Berlin2.html.*
21. *ДАХО. – Ф. 3. – Оп. 283. – Спр. 272.*
22. *Харьковское общество физического воспитания и защиты детей (Краткое извлечение из отчета общества за 1910–1911 год) // Известия Харьковской городской думы. – 1912. – № 3–4.*
23. *О-во защиты детей // Утро: политическая, общественная, литературная и экономическая газета. – Х., 1912. – 26 сент.*
24. *ДАХО. – Ф. 509. – Оп. 1. – Спр. 5.*
25. *ДАХО. – Ф. 509. – Оп. 1. – Спр. 7.*
26. *ДАХО. – Ф. 509. – Оп. 1. – Спр. 4.*

27. ДАХО. – Ф. 509. – Оп. 1. – Спр. 6.
28. Устав Киевского общества содействия воспитанию и защиты детей. – К., 1902.
29. Народный детский сад, приют и школа нянь Киевского общества содействия воспитанию и защиты детей. Отчет за 1905 год. – К., 1906.
30. Держархів м. Києва. – Ф. 163. – Оп. 52. – Спр. 354.
31. Центральный державный историчный архив у м. Києві. – Ф. 707. – Оп. 317. – Спр. 412.
32. Александровское общество содействия физическому воспитанию детей. Краткий отчет о деятельности правления за 1907, 1908, 1909 и 1910 года. – Александровск, 1911.

Kravchenko O.V. Organizations of physical education and care for children in Ukraine (the end of the 19th – the beginning of the 20th cent.). In the article is analysed the activity of the physical education and care for children organizations in Ukraine. The names of the founders and active enthusiasts are pointed out. Teachers, doctors, public persons were the most active participants of the organizations' charity initiatives. The organizations were very important in forming the pre-school and school systems of education and care for children.

Key words: organizations, physical education, Ukraine, children, charity

Ю. Й. Новіцька

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЮЛІАНА СХРАММА В КРАКОВІ ЗА ЧАСІВ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ МОНАРХІЇ

У статті проаналізовано наукову і педагогічну діяльність Ю. Схрамма в Кракові за часів Австро-Угорської монархії. Розкривається роль українського вченого у світовій та польській хімії.
Ключові слова: Краків, Ягеллонський університет, хімія, Австро-Угорська монархія

Актуальність теми полягає в тому, що питання стосовно наукової і педагогічної діяльності Ю. Схрамма в Кракові за часів Австро-Угорської монархії залишається не досліджене сучасними істориками. Його ім'я широко відоме в Польщі та у світі, але не в Україні. В XIX ст. Україна була у складі двох імперій – Австро-Угорській та Російській. Українці, які були в Австро-Угорській імперії, жили і працювали по різних містах. Ягеллонський університет у Кракові в другій половині XIX ст. був одним із науково-педагогічних центрів імперії. Поряд з поляками, євреями та німцями, в університеті працювали також українці. Серед них був і Ю. Схрамм.

В українській історіографії відсутні статті та праці про Ю. Схрамма. На відміну від української, в польській історіографії є чимало праць, присвячених його постаті. Зокрема стаття про нього була надрукована в «Польському біографічному словнику» [1] та в «Золотій книзі медичного факультету Ягеллонського університету» [2]. Відтак, метою цієї статті є аналіз науково-педагогічної діяльності Ю. Схрамма у Кракові за часів Австро-Угорської монархії.

Ю. Схрамм народився 5 січня 1852 р. у Любачові. Його батько Франц був фармацевтом та власником аптеки, а мати Пракседа Краус – греко-католичкою [1, 626]. Після раптової смерті батька, Юліан, починаючи з 16 років, забезпечував себе за рахунок репетиторства, оскільки не хотів брати гроші у матері. Після закінчення гімназії в Перемишлі, навчався впродовж 1870–1876 рр. у Львівському університеті. Спочатку вивчав теологію, потім математично-природничі науки, під керівництвом хіміка Б. Радзішевського [1, 626]. У 1876–1884 рр. був учителем математично-природничих предметів та німецької мови в приватній німецькій гімназії, а потім у вищій реальній школі та III гімназії ім. Франца-Йосипа у Львові. В 1882 р. захистив кандидатську дисертацію з хімії і отримав

ступінь доктора філософії [2, 170], а 1884 р. – докторську дисертацію у Львівському університеті, на підставі (за рахунок) «Podręcznika analizy chemicznej jakościowej» («Підручника аналізу хімічної якості»), який використовувався в навчанні до 1939 р. У 1882–1884 рр. працював у Львівському університеті асистентом хімії у професора Б. Радзішевського, а в 1884–1891 рр. як доцент кафедри органічної хімії [1, 626].

У 1891 р. Ю. Схрамма запросили на посаду надзвичайного професора на новостворену кафедру органічної хімії Ягеллонського університету, яку від початку організовував. У 1894 р. став професором звичайним. Протягом 1903/04 навч. р. був деканом філософського факультету Ягеллонського університету [1, 626]. До обов'язків професора Ю. Схрамма входило викладання лекцій з органічної і фармацевтичної хімії для студентів філософського факультету Ягеллонського університету та для лікарів і фармацевтів. Також він проводив практичні заняття з органічної хімії для природознавців і фармацевтів. Першим в університеті викладав елементи фізичної хімії. На підставі лекцій Ю. Схрамма 1893/94 навч. р., студенти в 1906 р. видали підручник «Chemia organiczna» («Органічна хімія»). Значну увагу вчений приділяв розвитку сільського господарства країни і тому акцентував на гарній освіті майбутніх господарів землі. Був одним із засновників сільськогосподарського факультету, а згодом і його викладачем [2, 171].

Після того, як вчений очолив кафедру органічної хімії, в його розпорядженні були приміщення, що були не зручні і не пристосовані до практичних занять з органічної хімії. Лекції він проводив в аудиторії кафедри неорганічної хімії. Для покращення умов праці він активно діяв, прагнучи розширити приміщення кафедри хімії за рахунок промислової школи, але не дочекався реалізації цих планів [2, 171]. Натомість він знайшов для свого асистента Л. Брунера лекційну аудиторію і кілька лабораторій у будинку на вул. Гродській, 53, на третьому поверсі старого корпусу юридичного факультету [3, 577].

Найбільшої популярності вчений здобув як автор підручника з неорганічного аналізу якостей. Цей підручник – «Podręcznik analizy chemicznej jakościowej» («Підручник аналізу хімічної якості») – вперше виданий 1885 р. у Львові, витримав 5 перевидань (останнє 1922 р. у Познані). Посібник користувався популярністю серед студентів аж до початку Другої світової війни. Він був написаний простою і доступною мовою. Студенти могли самі, користуючись порадами, поданими в підручнику, зробити досліди. Ю. Схрамм поділив елементи на чотири групи: I – метали, які утворюють сульфідів в кислих розчинах, II – метали сульфід амонію, які випадають у вигляді сульфідів і гідроксидів під час опадів, III – магній і кальцій, IV – калій. Такий поділ матеріалу був відмінним і набагато кращим від того, який на той час застосовувався. Підтвердженням популярності підручника було те, що його застосовували більше 50 років [2, 171].

Учений поєднував чітке та стисле мислення з даром ясного і чудового викладання та педагогічними здібностями. Він працював в період великого розвитку органічної хімії і присвятив їй свої сили, хоча і в інших галузях був здібним. Ще під час свого перебування у Львові, при дослідженні води Івоніча, наштовхнувся на радій, але дослідження не продовжив, з огляду на позицію свого керівника Б. Радзішевського. Виступив тоді ж з оригінальними гіпотезами, між іншим про неорганічне походження сірої нафти і з концепцією просторової періодичної системи елементів (замість загальноприйнятої табличної) [1, 626].